

LITTERATUR: (1) 776 2,198; 548 47; (2) 860 281; (3) 98b 50; (4) 439d 349; (5) 586 198; (6) 776 2,201; (7) 98b 53,57; 721 267f; (8) 693b 3,233; (9) 756 6,712; (10) 842 193; 84 72; (11) 439d 349; (12) 98b 56; (13) 757c 79; 327b 33; (14) 736 2,1857,182f; 756 6,1917,712.

DIVERSE

Sætter man en stok i reden vedbliver hunnen med at lægge æg indtil stokken er skjult »men livet til lige sat til« (1) sml. agerhøne s. 103.

Ses mange ederfugle bliver vinteren streng (Horsens; 2).

»Dens dun er berømte, bløde, elastiske, varme, men meget usunde. De som værner sig til ederduns sengeklæder inkommoderes [får besvær med] katarr og flåd« (o. 1770; 3).

Æden har skønne bløde dun,
men kødet er slemt og sortebrun,
har ingen yndig smag;
på statelig bløde senge
at sove altfor længe
giver ingen lyst til mad.

S. Bugge 1663 (4).

Hvis man dræbte en ederfugl døde fårene (Nordby Samsø; 5). På en drengepels af fuglens skind skal hættens fjerposer vende indad, så kan han ikke skades af trolddom (Grønland; 6).

Ederfugl tegnet af Johannes Larsen på 10 kr. seddel udsendt 1975.

LITTERATUR: (1) 98b 60; (2) 794 3,1885,70; (3) 165 30,1936,118; (4) 107 upag.; (5) 488; (6) 547 107.

PROSA OG POESI

Ederfuglene som svære fregatter, der gynger i døningen – og fra skærene svarer ederfuglene med dybe kontrabasstrøg *Tage Voss* (1).

Langt ude fra fjorden lyder de gamle ederfugles grove stemmer: O-o-ah! O-uuu-ah! Det lyder som når en flok eskimoer holder palaver *Achton Friis* (2).

Tusind ederfugles hvidhed. · Se, de løfter deres vinger, · pisker søen, så det klirrer, · stiger med et styrt af skum og sprøjt, · svinger langt og svæver højt. · · Trækker deres flugt som ved en trolddom · bølger efter sig på fuglevinger? *Valdemar Rørdam* (3).

Natten er så lun, så lun, · mørkets sorte ederdun · daler skærmende og blidt *Jes Trøst* (4).

LITTERATUR: (1) 925 154,159; (2) 248 2,109; (3) 753g 24; (4) 870c 43.

Skallesluger, *Mergus*

TOPPET SKALLESLUGER, *Mergus serrator*; det grønlig hoved har en lang nakketop og halsen en hvid ring, brystet er brunt; ryggen sort og bugen hvid; hunnen har brunt hoved med nakketop og gråbrun hals uden ring. Alm. kystfugl, yngler på holme og småøer.

STOR SKALLESLUGER, *Mergus merganser*; hoved og hals dybgrønne med metalglans, bryst og underside hvide med rødgult skær, ryggen blågrøn til sort; hunnen har brunligt hoved med nakketop, gråblå overside og hvid hals og bug. Yngler nogle få steder i det sydøstlige Danmark, men talrig som vintergæst.

LILLE SKALLESLUGER, *Mergus albellus*, har hvidt hoved med kort nakketop og sort plet fra næb og øjne bagud, bryst og underside er hvide, brystet med to sorte bånd; hunnen har rødbrun isse, forhals og kinder er hvide og oversiden gråbrun. Ret fåtallig vintergæst i fjorde, vige og større søer.

– Danmarks Dyreverden 6, 145-55.

Skallesluger o. 1700ff (1), den fanger og sluger fisk, men ikke specielt skaller (bd. 1).

Vandskade o. 1700 (2); *stokand* Hirsholmene og *spærhals* Fynshav (3), *savand* og *speghalset and* Sjælland (4), *træand* Saltholm (5), *skrukke*, *skrokke* Falster (6).

TOPPET SKALLESLUGER: *rørbo* og *skrækand* o. 1700 (7), *fiskeand* o. 1700ff (8), *skrække* og *top-and* 1764ff (9), *bøgeskrække* 1852ff (10), *topskrække* 1852ff (11), *præst* (12) på grund af dens

hvide hals, sml. præstekrave s. 131; *spidsnøb* Vonsbæk, Vålse (12a), *gulhalset and* Ringkøbing fjord 1900 (13), *spidsand* Hirsholmene, Neksælø, Karrebæk fjord, Saltholm, Tureby (14) efter det lange og spidse næb; *skrogand* Vendsyssel (15), *fesand* Samsø o. 1880 (16), *buskand* VFyn (17), er »busket« i nakken og yngler i lave buske, tjørnekrat.

Skrætte SFyn, Ærø, Strynø, Drejø og *spidsnøb* Kertemindeegnen, Båge, Skelskør, VLolland (18), *sutsko* Langeland sigter til den brogede fjerdrag, man lavede sutsko af forskelligfarvede garnrester (18), Svendborgegnen med forklaringen: en på SFyn kendt jæger gik om vinteren på strandjagt iført sutsko (19); *skrække* Skelskør, Omø (18), *strømgås* Hesselø 1875 (20), *spids* Amager (18), hannen: *rødtop* øerne i Smålandshavet (18); *skrækja* og *sølvskræjte(r)* Bornholm (20).

Færøerne: *top(p)ont* 'topand' 1673ff (21); VGrønland: *pak*, *paik* efter stemmen; NGrønland: *ulavnerussak* 'med trindt næb', *nujatsialik* 'med tot hår'; SGrønland: *nujalik* 'med hår på hovedet'; ØGrønland: *arpajek* 'løber over vandet', *arsalek* (22).

STOR SKALLESLUGER: *havgasse* o. 1700ff (11a), *skørand* 1763ff fra norsk (23), *mortand* 1826 (24), *mort* = fiskeyngel, især af sej (25); *gulskræp* 1852ff (26), *spidsnøb* Skærbæk (18), *guland* VJylland (27), *gulskræge* Vendsyssel (28), *torskand* ved Frederikshavn (29), *gulskrappe* Kærum SFyn (18), *bøgeskræppe* 1875ff; Ærø, Langeland, Fal-

ster (30) bygger rede i hule bøgestammer; hannen: *gul spids*, hunnen: *blå spids* Amager (18), *græs-and* Gilleleje (31), *skovand* Karrebæk fjord, Vålse (32), *gulskrukke* Stubbekøbing (18), *gulskrækka*, *gulskræ* Bornholm, Christiansø (33).

LILLE SKALLESLUGER: *korsgås* o. 1700ff (34), i farvetegningen skimtes et kors; *sølvstjerne* 1763 (35) har stjernelignende plet på vingespejlet jf. *søstjerne* Bornholm (?) o. 1770 (36); *hvidside* o. 1770 ff (37), *hvidskrække* og *nonne* 1852ff (38), *bitte stokand* Skagen (39), *dvergspids* Amager og *isand* Stubbekøbing (18).

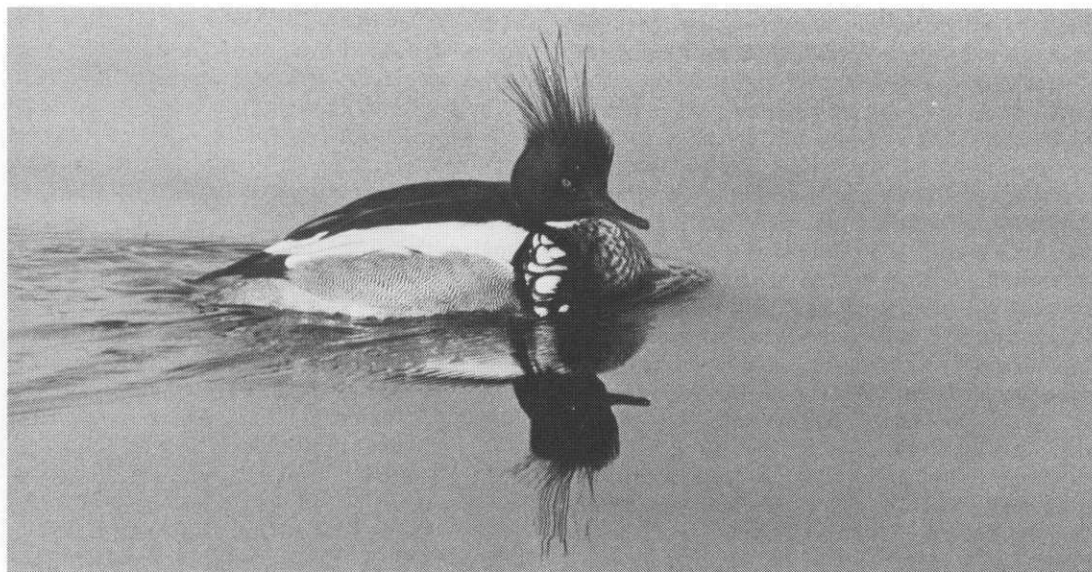
Knoglefund af toppet og stor skallesluger i stenalderens køkkenmøddinger (40).

Toppet lappedykker i Ry Kommunevåben 1982ff, fuglen er karakteristisk for egnens dyreliv. Lille skallesluger er totalfredet.

Fuglefaunaens undervandsbåd, som ligger dybt i vandet, så kun den lange hals rager op som periskopet *B. Thorlacius-Ussing* (41).

LITTERATUR: (1) 626 S193; (2) 434 4,759; (3) 169 3,1930-31,147; (4) 388; (5) 169 3, 148; (6) 576 21 (o.1840); 388; (7) 170 1909,60; (8) 626 F191; 667 2,62; 451 389 (Samsø); 383 1,176; (9) 98d 23; 165 30,1936,113, 173 (Bornh. o. 1770); 903 7,1863, 196; 224 1942, 136; (10) 451 389; 383 1,176; (11) 451 389; 383 1,176; 224 1942,136 (Langel.); (12) 327b 35; (12a) 165 32,1938, 106;

Toppet skallesluger. BIOFOTO/Benny Génsbøl.

(13) 700 118; (14) 169 2,1925-29, 30 og 3, 147; 248 3,100; (15) 202c 3,284; (16) 212c 1,397; (17) 165 17,1923,91; 388; (18) 388; (19) 224 1942, 136; (20) 785 42; 388; 84 72; (21) 171 77; (22) 562 21,1899,113; 33, 1907,27f; 109,1936-39,204; (22a) 903 7,983; 451 388; 383 1,181; (23) 693b 1,620; 451 388; 383 1,181; (24) 903 4,213; (25) 659 14,890; (26) 451 388; 383 1,181; 756 21,498; (27) 376 28; (28) 202c 1,277; (29) 169 1,240; (30) 388; 451b 696 (Falst.); 224 1942,136; (31) 233 1941,35; (32) 165 32,1938,106; 169 2, 1925-29,30; (33) 785 236f; 84 72; (34) 434 K303; (35) 693b 1,619; (36) 165 30,1936, 121; (37) 165 30,121; 451 390; 383 1,173; 388 (Bornh.); (38) 451 390; 383 1,173; (39) 287b; (40) 154 360; (41) 855 57.

Gæs, Anser, Branta

GRÅGÅS, *Anser anser*; begge køn er askegrå, oversidens mørkere fjer har samme lyse rande, næbbet er orange. Den eneste hos os ynglende vildgås (bortset fra den indførte Kanadagås) opholder sig i søer og store moser, reden anbringes i tagrørskov o.a. tæt vegetation. Stamformen til tamgåsen.

BLISGÅS, *Anser albifrons*, er mindre og mørkere, har en hvid plet (»blis«) ved grunden af næbbet og sorte, uregelmæssige tværbånd på brystet. Om efteråret en fåtallig trækgæst.

SÆDGÅS, *Anser fabalis*, ligner grågåsen, men har orange (ikke blegrøde) fødder og sort næb med rødgule bånd. Ret talrig overvintrende og som trækgæst.

KNORTEGÅS, *Branta bernicla*: hoved og forbryst er sort, halsen har en hvidlig plet på hver side, oversiden er brunsort og bugen hvid eller gråsort. Trækgæst forår og efterår, nogle få overvintrer i Vadehavet.

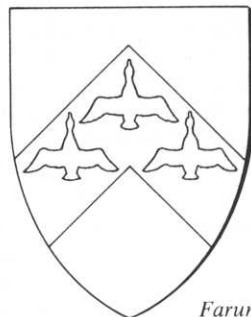
BRAMGÅS, *Branta leucopsis*, adskiller sig fra knortegåsen bl.a. med det hvide hoved og den blågrå overside, undersiden er hvid. Fåtalig træk- og vintergæst.

– Danmarks Dyreverden 6, 162-90.

Gås, fællesgermansk; gammeldansk og oldnord. gas; hører til indoeuropæisk ghe- 'gabe' idet fuglen truer med åbent, hvæsende gab (1). Indgår i stednavne: Gåsesand 1703ff i Grønsund og Gåseholmen i Limfjordens vestlige del, begge tilholdsste-

der for mange knortegæs (2), indgår sandsynligvis også i Gåskær 1764ff ved Kongeåen (3).

Tre vildgæs i Farum kommunevåben 1964ff symboliserer de tidligere kgl. gåsejagter på egnen.

Farum kommunevåben.

GRÅGÅS: *baldgås* o. 1770 (4) af bal, 'stor rund, udstående'; *klingsgås* 1776ff (5) ellers om sædgås, vel af fuglens klingre (gennemtrængende) skrig jf. *knager-* og *knorpegås* 1802 (6); *rødgås* SVJylland (7) efter benenes og næbbets farve. Færøerne: *grågås*, *heimagås*.

BLISGÅS 1852ff: *kejle*, *kejlås* o. 1700 (8), den kejler = strækker hals og holder udkig; i overført betydning: tage sig i agt (9), eller hørende til kejle = lille bugt, vandpyt; *rødfod* 1829 (10), *smedegås* Falster 1852ff (11) skyldes vel de sorte fjer på bryst og bug. Grønland: *nerdlernak* 'ikke den rigtige nerdlak' (knortegås).

SÆDGÅS 1852ff: *klingsgås* o. 1700ff (12) sml. grågås; *ruggås* 1852ff (13), færdes om vinteren ofte i rugmarker.

KNORTEGÅS 1820ff (14), *knortgås* ØJylland (15), fuglens stemme er dyb og grov, den knorter 'knurer' jf. *knerpegås* 1809 (16), *knorpegås* Ærø 1820 (17), *knarregås*, *knargås* (18), *knarkvogn(en)* (19) sml. nedenfor, *knurregås* (20), *rappgås* Vendsyssel (21), *rallegås* Båge (22), *rulte* 1852ff, *rautegås* 1767, *rante(r)*, *rantegås* Lolland (23), *rulle* (24), *skrante(r)*, *skrånte*, *skrantgås* VLolland, øerne i Smålandshavet (25). *Rågås* (ragies) = *radgås*, *rajgås* 1564ff (26) af uvis oprindelse, måske efter skriget raj-raj (27); af ra 'hastig'; fordi knortegæs flyver i en lang rad (ikke i kile). *Gaul* SVJylland slutn. 1600-t (28), 1852ff (29). *Ring-*, *ringelgås* o. 1700ff (30) har hvid halvring på halsen. *Tadder-gås* o. 1700ff af tadre 'snadre' jf. *tedde(r)gås* 1823 (31), vel omtydet til *tatergås* 1862ff (32) sml. *smedegås* ovenfor. *Svensk gås* NFyn 1843 (33) sml. nedenfor; *tanggås* 1852ff (34), *ro(d)gås* Femø (35). *Karlsjæger* 1890 (36), *himmelhund* SVJylland o. 1880 (37) også navn til trolldand (s. 51) og